

“Amerikanerne”

Danske bibliotekarer med amerikansk bibliotekaruddannelse 1907-1930.

Af Ole Harbo

Indledning

Her omkring årtusindeskiftet fejrer mange biblioteker i købstæderne 100 års jubilæum. Dette er et udtryk for, at udviklingen af de moderne danske folkebiblioteker tog fart i slutningen af 1800-årene.

Københavns kommunes biblioteker blev etableret i 1885 og Frederiksbergs i 1887. I en artikel fra 1886¹ kritiserer den senere statsminister Niels Neergaard de københavnske biblioteker ud fra sit kendskab til de engelske folkebiblioteker, der ikke synes lederne i København bekendte. Dette understreges i kommunens behandling af oprettelsen af bibliotekerne, hvor der er henvisninger til og talstørrelser vedr. de folkelige biblioteker i Paris og Berlin, mens det om engelske og amerikanske biblioteker blot noteres: ”I England og Amerika findes Folkebogsamlinger i næsten alle større Byer”.²

Folkebibliotekspioneren Andreas Schack Steenberg (1854-1929) skriver i sin lille erindringsbog³ om, hvordan engelsk-amerikansk folkebibliotekstankegang for alvor kom til Danmark: ”I Begyndelsen af Februar 1893 skrev jeg til Professor Edw. Reyer, der i 1891 var blevet Medlem af Bestyrelsen for ”Wiener Volksbildungsverein” [...]. Fra ham fik jeg Svar i Brev af 18. Febr. Han meddelte mig, at han lige havde udgivet sin Bog ”Volksbibliotheken”, der indeholder en udførlig Fremstilling af de engelske og amerikanske offentlige Biblioteker; denne Bog

vil han sende mig. [...] Jeg mindes meget tydeligt min Glæde den Aften (d. 7. Marts), da Posten bragte mig den lovede Bog; den Aften rykkede de engelske og amerikanske Biblioteker ind i det danske Biblioteksarbejde".

Ikke mindst USA stod som det forjættede land for moderne folkebiblioteker, og da det samtidig var det eneste land, der også havde en formaliseret uddannelse af bibliotekarer til de moderne folkebiblioteker, blev det stedet for unge fra hele Europa at rejse til for at blive uddannet og i praksis stifte bekendtskab med arbejdet i "free public libraries". (Der var traditionelle bibliotekaruddannelser i Østrig, Tyskland og Frankrig tilbage fra før år 1900. University College, London, startede sin biblioteksskole i 1919). Især fra Norge kom der mange, som fra slutningen af det 19. århundrede fik deres bibliotekaruddannelse og/eller bibliotekspraksis i USA, således Haakon Nyhuus, der i 1898 blev leder af Deichmannske bibliotek i Christiania (Oslo) og i løbet af få år udviklede det til det fremmeste folkebibliotek i Skandinavien, hvortil man også fra Danmark valfartede for at studere moderne biblioteksdrift.

En oversigt fra 1926⁴ opregner i alt 154 udenlandske studerende i perioden 1887-1926 ved amerikanske biblioteksskoler, heraf var 64 fra Norge. Danmark er sammen med Chile nr. 2 på listen med 14. Fra Sverige var der 5 og fra Finland 2. Den danske biblioteksskole blev startet i 1918 med 15 deltagere, og selv om Steenberg havde holdt kurser for bibliotekarer siden 1909,⁵ var der i Danmark behov for, også efter 1918, at få personer med professionel uddannelse til folkebibliotekerne, så de moderne ideer kunne vinde indpas herhjemme.

Datamaterialet og analyserne

I det efterfølgende gennemgås de danske bibliotekarer, der i årene 1907-1930 fik en bibliotekarisk uddannelse i USA og/eller som arbejdede eller var på studiebesøg i amerikanske folkebiblioteker. Data er primært hentet fra de to bibliotekarstater fra henholdsvis 1925⁶ og 1930,⁷ hvortil kommer Hvenegaard Lassens folkebibliotekshistorie,⁸ Jens Aarsbos værk om Københavns kommunebiblioteker (KKB)² samt arkivalier vedr. KKB⁹. Der ses på, hvor i USA de fik deres bibliotekariske baggrund og på deres ansættelse i Danmark efter hjemkomsten.

Hvor blev de ansat, og hvilket karriereforløb fik de? Endelig sluttet der med et afsnit om, hvad de bragte med sig hjem fra USA.

Den første danske bibliotekar, Jeanette Cohn, f. Steenberg (1881-1956)

Betegnelsen bibliotekar har dobbeltbetydning, idet der både kan være tale om en uddannelsesbetegnelse og en stillingsbetegnelse. Bibliotekarer ved de videnskabelige biblioteker havde en akademisk uddannelse og lærte så biblioteksarbejdet af deres ældre kolleger på arbejdsstedet, og bibliotekarerne i de mange små folkelige biblioteker, en redegørelse fra 1889¹⁰ angiver 1068 spredt ud over landet, havde ingen uddannelse, før Steenberg startede kurserne i 1909.

Steenberg havde selv besøgt USA i 1902 og i årene 1907-09 opholdt hans datter Jeanette sig i USA for at uddanne sig både teoretisk og praktisk til biblioteksarbejdet.

Jeanette Steenberg var den første kvinde, der blev student på faderens skole, Horsens Statsskole¹¹ i 1905 og med 1. karakter. Hun blev herefter indskrevet ved Københavns Universitet, hvor hun fulgte forelæsninger i psykologi og sociologi. I 1906 tog hun filosofikum. I maj 1907 sendte hun ansøgning til Training School for Children's Librarians ved Carnegie biblioteket i Pittsburgh med henblik på at studere der fra oktober 1907 til august 1908. I sin ansøgning¹² skrev Jeanette Steenberg om sin forudgående praksis, at hun havde været knyttet til Statsbiblioteket i Århus i en måned og til Deichmanske Bibliotek i Christiania i to måneder. Endvidere at hun havde assisteret faderen ved biblioteket på Horsens Statsskole. Hun oplyste tillige, at hun gennem 3 år havde undervist på skolen i fagene matematik, fysik og naturhistorie. Hun angav at have læst megen skønlitteratur og mange børnebøger, og at hun ville studere i Pittsburgh med henblik på at kunne give børn interesse for læsning og at lære dem, hvad de burde læse og hvordan. Hendes referencer er faderen og Haakon Nyhuus.

Hun blev optaget på skolen og fik samtidig arbejde ved børneafdelingen på Carnegie biblioteket. 1908-09 arbejdede hun som assistent på folkebiblioteket i Cleveland, Ohio.

I udtalelsen fra skolen i Pittsburgh¹³ hedder det om hende: Ms. Cohn took classes from the Carnegie Library School of the Carnegie Insti-

tute of Technology in 1907-1908 and received a Certificate in Library Work with Children on January 10, 1910. The evaluations written by the faculty indicate their respect for her. These comments exemplify her positive and capable demeanor: “A quick and disciplined intelligence, a great deal of common sense, excellent judgment and reliability. She has a brilliant mind.” – “Her dignity and sincerity are apparent to anyone.” – “Everything Ms. Steenberg did was done well.” – “Miss Steenberg is very cordial and pleasant in her manner. She has a great deal of sympathy and a nice sense of humour.”

Efter hjemkomsten fra USA blev Jeanette Steenberg knyttet til faderens arbejde i Statens Komité til Understøttelse af Folkebogsamlinger, hvor hun virkede indtil begyndelsen af 1913. I 1910 blev hun gift med cand.polit. Einar Cohn, den senere chef for Det Statistiske Departement.

Jeanette og Einar Cohn, fotograferet på Einar Cohns 50 års fødselsdag den 25. juli 1935. Billedsamlingen, Det kgl. Bibliotek.

ment. Hun fulgte således det mønster, der var sædvanligt, nemlig at gifte kvinder ophørte på arbejdsmarkedet i forbindelse med eller kort tid efter ægteskabets indgåelse; men hendes interesse for biblioteker kan spores i arkivalierne.¹⁴ Hun var ofte på rejse sammen med manden og f.eks. besøg på det amerikanske bibliotek i Paris fandt sted flere gange.

Det fremgår endvidere af arkivalierne i Pittsburgh, at hun i 1934 anmodede om at få sin uddannelse vurderet, og man finder i Pittsburgh, at hendes uddannelse og studier i Danmark samt uddannelsen ved Carnegie bibliotekets skole svarer til en bacheloruddannelse, hvorfor man godkender hende som "bachelor of science in library science"; så selv om den formelle godkendelse først er dateret 30.4.1934, så havde hun som den første dansker gennemført en professionel bibliotekaruddannelse i 1908. Det skal her tilføjes, at et forløb som Jeanette Steenbergs med studentereksamen, filosofikum samt nogle universitetsstudier uden eksamen efterfulgt af biblioteksskoleuddannelse i Danmark eller udlandet i årene inden 2. verdenskrig var en meget almindelig uddannelsesmodel for bibliotekarer i Danmark.

Den indflydelse Jeanette Steenbergs amerikanske uddannelse fik på danske biblioteksforhold var kortvarig og indirekte gennem arbejdet sammen med faderen med kurser og administrativt arbejde i Komitéen. I sine erindringer beklager Steenberg at han ikke selv havde haft mulighed for at opholde sig i USA i længere tid; men tilføjer om datteren: "gennem hende fik jeg min viden og min dom om amerikanske biblioteker sikrere underbygget." Jeanette Steenberg var den eneste dansker, der afsluttede sin bibliotekaruddannelse i USA i århundredets første tiår; men det næste tiår bragte en del flere.

Nyordningen af Københavns Kommunes biblioteker 1912

Under ledelse af Jens Aarsbo, der havde lært biblioteksarbejdet på Det Kgl. Bibliotek under H.O. Lange, blev de københavnske folkebiblioteker reorganiseret fra 1912, således at de gamle almuebiblioteker blev erstattet af moderne folkebiblioteker efter amerikansk/engelsk model.

For at dette kunne ske hurtigt, blev der indført nye regler vedr. personale. Således blev det en betingelse, at underbibliotekarer (dvs. ledere af filialer eller afdelinger i hovedbiblioteket) skulle være uddannet enten på de statslige biblioteker eller på udenlandske biblioteksskoler.

Altså enten en praktisk oplæring, som Aarsbo selv havde fået det, eller som Døssing fik det, eller en uddannelse ved biblioteksskole i USA (der var dog en enkelt, der fik uddannelse ved en skole i Tyskland). Der blev også fastsat en aldersgrænse på 35 år med det formål at få en foryngelse på disse lederposter.¹⁵ Hermed var der skabt incitamenter til at unge mennesker kunne få et karriereforløb i KKB efter at have fået en professionel uddannelse i USA, og flere gik hurtigt i gang.

Harald Hvenegaard Lassen (1886-1971)

Hvenegaard blev cand.mag. i dansk, historie og engelsk i 1911,¹⁶ men var interesseret i folkebiblioteksarbejdet, og efter indhentet råd fra H.O. Lange tog han til USA for at få en bibliotekaruddannelse. Valget faldt på den ældste biblioteksskole i verden, nemlig Melvil Deweys, The New York State Library School, startet i 1887 og beliggende i Albany. Hvenegaard studerede her fra september 1911 til juni 1912 og havde lejlighed til på vejen til USA at besøge Deichmannske Bibliotek i Oslo, ligesom han besøgte New York Public Library under sit ophold i USA. Efter skolen var der en måneds praktik, som Hvenegaard tilbragte ved Queens Borough Public Library, og han aflagde besøg på folkebibliotekerne i Boston-området.

Jens Aarsbo tilbød Hvenegaard at arbejde for sig i København og fra 1.8.1912 blev han ansat som underbibliotekar ved KKB. Hvenegaards ansættelse i København varede dog kun til 1.4.1914, idet han da blev udpeget til at lede det ene af de to først oprettede centralbiblioteker, det i Vejle, og her virkede han som biblioteksleder i 10 år, inden han fra 1924 blev leder af centralbiblioteket i Odense, hvor han var til sin afgang i 1956. Hvenegaard var således i høj grad den bibliotekar, der fik placeret de moderne folkebiblioteksdeer i provinsen.

5 "par"

Henny (f. 1888) og Frederik C.C. von Haven (f. 1883). – Henny var datter af den danskfødte bibliotekar ved New York Public Library, Olaf Emil Valdemar Brandt, og hun arbejdede og blev uddannet ved dette bibliotek i årene 1908-1913. Hun blev i 1914 gift med Frederik von Haven. 1914-15 var hun ansat ved KKB og 1915-22 i Bogsamlingskomitéen, fra 1920 Bibliotekstilsynet, og kunne således videreføre kend-

skabet til amerikanske folkebiblioteker til folkebibliotekernes centrale instans efter Jeanette Cohn. – Frederik von Haven tog filosofikum ved Københavns Universitet i 1904 og blev derefter uddannet som sekundløjtnant. I årene 1908-11 var han på studieophold i flere europæiske lande og var i årene 1911-13 ansat ved New York Public Library, hvor han traf sin senere kone. Efter hjemkomsten til Danmark i 1914 var han beskæftiget ved folkebiblioteket i Gentofte 1918-19, ved Patentdirektoratets bibliotek 1919-20 og Frederiksberg folkebibliotek 1920-22. Han var tillige deltager på den første danske biblioteksskole i 1918. Med hans virke var de amerikanske ideer også kommet ind i de to andre store hovedstadsbiblioteker.

Ingrid Struckmann (f. Jarnøe 1889) og *Margrethe Thunbo* (f. 1875). – Om begge gælder, at de efter deres amerikanske uddannelse blev ansat ved KKB og havde hele deres karriereforløb der. – Ingrid Struckmann tog i 1912 sit diplom ved biblioteksskolen ved Carnegie biblioteket i Pittsburgh, hvor tidligere Jeanette Cohn havde gået. Efter hjemkomsten var hun en kort tid ved Det Kgl. Bibliotek, men fra 1913 ved KKB, hvor hun i 1946 blev udnævnt til vicedstadsbibliotekar. – Margrethe Thunbo blev læreruddannet 1897-1901 og havde allerede 1907-09 opholdt sig i USA. Hun tog bibliotekareksamen fra Pratt Institute, Brooklyn i 1913 og arbejdede som volontør ved biblioteket der samt ved universitetsbiblioteket ved Yale. Fra 1914 til 1945 var hun kredsbibliotekar ved KKB.

Inger Garde og *Victor Slomann* var uddannet ved hhv. Pratt Institute 1914-15 og New York State i Albany 1913-14 og arbejdede begge kort tid i KKB. Garde i årene 1915-17 hvorefter hun forlod professionen på grund af giftermål, og Slomann 1914-15 hvorefter han skiftede til Røde Kors' krigsfangebibliotek.

Karen Neumann (f. 1891) og *Harald Rolff* (f. 1893) hørte til den såkaldt anden bølge af "amerikanere" ved KKB. De studerede samtidigt ved Deweys skole i Albany og afsluttede i 1917, hvorefter de fik ansættelse som underbibliotekarer ved KKB. – Karen Neumann, der var boghandlerdatter fra Vejle, havde inden sin afrejse til USA været medhjælper hos Hvenegaard Lassen og således allerede der stiftet bekendtskab med de amerikanske biblioteksideer. Hun blev udnævnt til bibliotekar i 1935 og afdelingsbibliotekar i 1946. – Rolff blev tilsynsførende bibliotekar i 1935 og vicedstadsbibliotekar i 1946. Han var tillige lærer i kata-

logisering ved den danske skole fra 1918 til 1954 og fik på denne måde stor indflydelse på kommende generationer af bibliotekarer m.h.t. amerikansk bibliotekstænkning.

Karen Seip og Dina Sellæg var begge nordmænd som i ca. 1/2 år i 1917 virkede ved KKB. Begge havde fine bibliotekskarrierer i Norge.

Ved udgangen af det andet årti var det kun KKB, der var stærkt præget af "amerikanerne", men Gentofte var lige kommet med. I provinsen var der kun tale om centralbiblioteket i Vejle. Hertil kom en medarbejder i Bogsamlingskomitéen og en ved skolen.

Det tredje tiår

Her er der identificeret i alt 15 personer, hvoraf 5 tog en egentlig bibliotekaruddannelse i USA, mens de 10 andre var på studieophold eller arbejde i USA i en periode. Af disse 10 havde 6 en dansk bibliotekaruddannelse, inden de tog på studieophold eller arbejde i USA, to var der under studietiden, mens en tog den danske uddannelse efter at have virket professionelt i USA.

De fem med uddannelse

Åge Bredsted (f. 1896) blev student i 1917 og studerede teologi og historie, inden han 1920-21 gik på New York State Library School. Efter hjemkomsten blev han underbibliotekar ved KKB; men efterfulgte i 1924 Hvenegaard som overbibliotekar i Vejle, hvor han var, indtil han i 1946 blev stadsbibliotekar i Århus.

Carina Vedel (f. 1897) blev student i 1915 og tog filosofikum året efter. Herefter blev hun ansat på Statsbiblioteket. I 1923 tog hun eksamen fra Wisconsin Library School i Madison og blev ved hjemkomsten ansat i Roskilde, hvor hun fra 1938 var vicedstadsbibliotekar. Hun gennemførte den danske uddannelse i 1929.

Helga Mollerup (f. 1900) blev student i 1920, tog filosofikum I 1922 og lærereksamen i 1924. I 1925 tog hun, som den tredje dansker, eksamen fra Carnegie bibliotekets skole i Pittsburgh, ligesom hun var på studieophold i Detroit og Cleveland. Efter hjemkomsten blev hun ansat ved KKB og blev en af de store børnebibliotekspionerer i Danmark.

Mine Islev (f. 1909) blev student i 1926 og tog filosofikum året efter. Hun opholdt sig 1929-30 i USA og tog 1929 en bachelorgrad i "library

science" ved Columbia University, hvor Deweys skole var i nogle år. Hun var volontør ved KKB 1926-28 og blev efter hjemkomsten i 1930 ansat der. Fra 1938 blev hun ansat i Århus og fra 1946 i Hørsholm. Hun tog den danske bibliotekaruddannelse i 1931.

Magnus Kr. Kristoffersen (f. 1898) blev student 1917 og tog filosofikum 1920 og lærereksamen 1921. Han gennemførte den danske biblioteksskole 1924-25. I 1925 tog han tillige en bachelorgrad fra skolen ved New York Public Library. Efter hjemkomsten virkede han i Holstebro; men flyttede fra 1929 permanent til USA.

Amerikansk praksis

Ida Bachmann (f. 1900) blev student 1919, tog filosofikum og blev elev ved KKB 1920-23, hvoraf en del tilbragtes på orlov ved folkebiblioteket i Drammen i Norge. I årene 1923-26 var hun ansat som assistent ved Brooklyn Public Library, på hvis skole hun tillige fulgte kurser. Efter hjemkomsten fuldførte hun den danske uddannelse i 1927 og var derefter ved KKB i 1/2 år, så Ribe 1/2 år og Esbjerg i to år. Fra 1931-41 i Maribo. Under 2. verdenskrig var hun igen i USA som leder af den amerikanske statsradios danske afdeling. Efter hjemkomsten var hun to år i Holbæk og fra 1950 overbibliotekar i Kolding.

Haralda Poulsen (f. 1883) blev student i 1904 og cand.mag. i 1912. 1921 gennemførte hun den danske bibliotekaruddannelse. I 1920 var hun på studieophold i London og Aberystwyth og blev ansat ved KKB 1920-21 og i Køge i 1921. Hun blev overbibliotekar i Roskilde fra 1921. Hendes studieophold i USA fandt først sted i 1929.

Eigil Sander-Jensen (f. 1896) gennemførte den danske uddannelse 1922-23 og arbejdede 1924-25 på orlov fra KKB som katalogisator ved New York Public Library. Hele hans karriere var ved KKB.

Elisabeth Ostenfeldt (f. 1898) gennemførte også Statens Biblioteksskole 1922-23. Hun besøgte Brooklyn Public Library og Chicago Public Library 1924-25. Efter hjemkomsten arbejdede hun i Odense 1925-33, Århus 1933-40, Maribo 1940-46 og fra 1946 i Vordingborg.

Edith Busck (f. 1902) tog Statens Biblioteksskole 1922 og 1927. 1924-26 var hun assistent ved Brooklyn Public Library og havde efter hjemkomsten vikariater i Bibliotekstilsynet, i Køge, St. Heddinge og Helsingør. Så var hun 1928-34 i Struer og derefter i Herning.

Gudrun Brodtkorb (f. 1900) gennemførte Statens Biblioteksskole i 1921. I årene 1926-27 var hun på studieophold ved bl.a. Columbia University og arbejdede som assistent ved New York Public Library. Efter hjemkomsten var hun i Stege 1928-29, Vejle 1930-32 og fra 1932 i KKB.

Rigmor M. Andersen (f. 1899) tog Statens Biblioteksskole i 1930. I årene 1926-27 var hun på studieophold i Chicago ved både Chicago Public Library og John Crerar Library. Hun arbejdede 1938 i Randers, 1939-47 i Vejle og derefter i Flensborg.

Erik Ebstrup (f. 1897) tog Statens Biblioteksskole i 1923 og var herefter ansat i Haderslev. 1938 blev han leder i Kolding. Han foretog 1929 en studierejse til USA.

Ruth Schultz (f. 1906) gennemførte Statens Biblioteksskole i 1929. Hun var 1928 på studieophold ved Drexel Institute i Philadelphia og var ansat 3 måneder ved Reading Public Library. Efter hjemkomsten blev hun 1929 ansat i Horsens, fra 1945 som ledende børnebibliotekar.

Constance Bennetsen, bibliotekar i Brørup ved Væjen fra 1924

Constance Bennetsens bibliotekspraksis i USA var en afgørende kvalifikation, da hun blev ansat som bibliotekar i Brørup.

Constance Bennetsen (f. 1881), 10 års ansættelse ved Fresno County Library, Californien, bibliotekar i Brørup ved Vejen fra 1924.

Med disse grupper af bibliotekarer var de amerikanske ideer og praksis nået til mange provinsbyer omkring 1930.

École des Bibliothécaires i Paris¹⁷

Efter afslutningen på 1. verdenskrig etableredes en amerikansk hjælpekomité for Frankrig, CARD (Comité américain pour les Régions dévastées de la France) og en af dens opgaver blev at etablere moderne folkebiblioteker efter amerikansk forbillede. Komitéen var også opmærksom på behovet for ordentligt uddannet bibliotekspersonale og sørgede bl.a. for at en række franske bibliotekarer kom til USA og fik professionel uddannelse ved skolerne der. I 1923 afholdtes ved det amerikanske bibliotek i Paris et 6 ugers undervisningsforløb for franske folkebibliotekarer, og dette blev gentaget i 1924, hvor der tillige blev gennemført et fuldt forløb af 9 måneders varighed.

Selv om det oprindelige formål var at ophjælpe de krigsødelagte områder i Frankrig, blev sigtet med skolen hurtigt udvidet, således at den blev et internationalt center for professionel uddannelse og moderne biblioteksteknik. Skolen blev lukket i 1929 på grund af finansielle vanskeligheder.

4 danskere er identificeret som deltagere i undervisningen på skolen i Paris:

Agnes Lyngbye (f. 1898) tog Statens Biblioteksskole i 1921. Hun var 1922 på studieophold ved Deichmanske i Oslo og 1925-26 elev på École. Efter hjemkomsten var hun 1926 vikar i Lyngby og 1927-28 bibliotekar i Aalborg.

Aase Maria Tomassen (f. 1904) tog Statens Biblioteksskole i 1930. Hun fulgte École 1926-27 og var derefter i Vejle og 1930-32 ved KKB.

Sigurd Hartz Rasmussen (f. 1905) fulgte enkelte kurser ved École og var samtidig volontør ved det amerikanske bibliotek i Paris 1926-27. Herved erhvervede han bachelorgraden fra Columbia University. Efter hjemkomsten arbejdede han på Frederiksberg.

Minni Olrik (f. 1894) havde i 1915 fulgt Steenbergs bibliotekarkursus for lærere. Hun var elev på École i 1928. Hun var ansat på KKB fra 1918 og blev 1946 afdelingsbibliotekar her.

Med denne lille gruppe kom de amerikanske biblioteksdeer på indirekte vis til Lyngby og Aalborg ud over de steder, hvor de allerede var kendt.

Konklusioner

Library spirit og amerikansk biblioteksteknik var det dobbelte formål med uddannelsen i USA. Man skulle gribes af biblioteksånden om åbne biblioteker for alle som en gavnlige samfundsindretning, den jævne borgers universitet. Åbenheden gik såvel på åbningstiden som på åbne hylde; men også på bibliotekarernes udadvendthed i forhold til potentielle brugere. Et biblioteksideal, der stod i skarp kontrast til den kontinentaleuropæiske tradition, hvor bibliotekaren snarere var vogter af bogskattene end den udadvendte formidler. Det hører også med til ideologien at udbrede virksomheden via filialer og bogbusser og at lave særlige indretninger for specielle brugergrupper, især børn og unge.

Man skulle også lære den moderne biblioteksteknik strækkende sig fra Deweys og Cutters systemer for registrering af bøger til anvendelsen af standardiserende kartotekskort og særlige apparater og møbler. Der indgik spørgsmål om bibliotekernes arkitektur og meget, meget andet. I en afhandling om norske forhold¹⁸ gennemgås alle disse aspekter grundigt, ligeledes i Valfrid Palmgrens bog¹⁹ fra en studierejse til USA i 1907, og det er de samme forhold Steenberg trækker frem i sin bog fra 1900²⁰ om folkebibliotekerne.

Hvenegaard Lassen skriver i sine erindringsnoter om arbejdet i København: "Det var meget interessant at være med til at indføre nye Metoder paa næsten alle Omraader i de gamle Biblioteker, og jeg fik rig Anvendelse for alt det Materiale, jeg havde med hjem fra Amerika."²¹ Om Hvenegaards arbejde i Vejle skriver Oluf Abitz: "I Vejle overtog han en bogbestand på 9.000 bind, som han straks gik i gang med at reorganisere efter amerikanske principper, tillempet danske forhold. Han udarbejdede kataloger over dele af bogbestanden, indførte åbne hylde, udvidede åbningstiderne og forberedte nye lokaler, som kunne tages i brug i 1916."²² Den første udlånsskranke i et dansk folkebibliotek blev ligeledes opstillet på biblioteket i Vejle på Hvenegaards foranledning.

Hvor i USA lærte danskerne om de moderne folkebiblioteker?

I alt 28 bibliotekarer er identificeret som havende været i USA i løbet af de første tre årtier af det 20. århundrede. De 22 angiver at have gennemgået formaliseret uddannelse i et eller andet omfang fra en bachelorgrad over diplomer til at have fulgt kurser i et vist omfang. 6 angiver alene at have været på studieophold og/eller at have arbejdet i amerikanske folkebiblioteker. Antallet af "amerikanere" er lavt sammenlignet med Norge, hvor der i samme periode blev uddannet 80 bibliotekarer i USA. Det skyldes formentlig både den forholdsmæssig større udvandring fra Norge til USA i slutningen af 1800-årene, så flere nordmænd havde slægtninge og bekendte i USA, samt en mere udbredt tradition for at lade sig uddanne i udlandet og selvfølgelig at Norge først fik sin egen biblioteksskole i 1940. Danmark var dog, sammen med Chile, den næststørste udenlandske leverandør af studerende til de amerikanske biblioteksskoler.

I perioden 1918-30 blev der uddannet godt 200 bibliotekarer ved den danske skole, så "amerikanerne" udgjorde over 10% af den samlede professionelle arbejdsstyrke i de danske folkebiblioteker.

De 22 med teoretisk uddannelse fordeler sig med 7 fra New York State Library School, heraf 5 fra perioden i Albany og 2 fra perioden ved Columbia University, 3 blev uddannet ved Carnegie bibliotekets skole i Pittsburgh og 3 ved skolen ved New York Public Library, 2 ved Pratt Institute og en ved hvert af stederne Wisconsin, Brooklyn og Drexel Institute, og de sidste 4 fik uddannelsen ved den amerikanske skole i Paris. I opgørelsen fra ALA 1926⁴ er der opregnet, at 14 danskere i perioden indtil 1926 har været indskrevet ved amerikanske skoler. Dette totaltal svarer til min opgørelse; men fordelingen er lidt anderledes. Der er sammenfald vedr. Albany (5), Pittsburgh (3) og Pratt (2); men ALA har kun en ved New York Public Library, hvor jeg har 3, til gengæld har ALA 2 ved Wisconsin mod min ene, og endelig har ALA en i Illinois, hvor jeg ingen har. Der kan være mange forklaringer på disse forskelle; men afvigelsen på 2 giver ikke noget anderledes billede.

"Amerikanernes" ansættelser i Danmark

Med Aarsbos personalepolitik i KKB fra 1912 er det ikke underligt, at KKB blev den helt store aftager af "amerikanere". Af de 28 var 16 samt to norske bibliotekarer med amerikansk uddannelse ansat ved KKB for en kortere eller længere periode. Omkring 1920 var de tillige blevet ansat i Vejle, Gentofte og Frederiksberg samt i Bogsamlingskomiteen/Bibliotekstilsynet, ligesom en var lærer ved Statens Biblioteksskole. Altså en koncentration omkring hovedstaden. I det tredje tiår kom den store udvidelse til provinsbyerne, idet de nu ansattes i: Roskilde, Holstebro, Ribe, Esbjerg, Odense, Køge, Store Heddinge, Helsingør, Struer, Stege, Haderslev, Horsens, Lyngby, Aalborg samt i Brørup. Spredningen over landet er tydelig med Nordjylland, Sydhavsøerne og Bornholm som undtagelser. Maribo kom dog med i 1931.

Ansættelsen af Constance Bennetsen i Brørup er et eksempel på prestigens magt: "Ved Mødet behandledes de indkomne Ansøgninger – 4 i alt – til Pladsen som Bibliotekar. Da Hr. Døssing hørte, at Bestyrelsesmedlem Frk. Constance Bennetsen havde været Bibliotekar i Amerika, men ikke var Ansøger, men maaske ikke var uvillig, mente han, at Val-

get maatte være let, da de fire var uden Uddannelse i Faget. Hele den Teknik, hvorefter vort Biblioteksarbejde virker, er hentet fra Amerika."²³

Døssing lagde således vægt på den amerikanske baggrund; men Constance Bennetsens niece har givet følgende oplysninger om hendes baggrund: "Constance must have been hard put to keep a straight face while she sat through that first meeting in 1923, when she so suddenly found herself unanimously designated to the position of the town's very first Librarian. Only she knew (and she never divulged) that her American library experience consisted of setting up a very small lending library in her brother's store in Oleander, California, a little spot on the cross-roads to nowhere."²⁴

Med den prestige, der var knyttet til at have været i 'det forjættede land', er der ingen tvivl om den indflydelse, de pågældende fik på deres arbejdssteder og på deres kolleger. En række foreteelser i det danske folkebiblioteksvæsen er således eksempler på, hvorledes den amerikanske tænkning har influeret udviklingen. De centrale institutioner: biblioteksskolen, det bibliografiske kontor (senere DBC), Indbindingscentralen, Depotbiblioteket og Folkebibliotekernes Oplysningskontor er alle eksempler på den rationelle amerikanske tankegang om biblioteksspørgsmål, som kan føres direkte tilbage til Melvil Dewey. Hans klassifikationssystem blev fordansket i 1915 og er kommet i ialt 5 versioner. Vi har fået de angloamerikanske katalogiseringsregler samt udviklingen af standardblanketter osv. Alt sammen sider af den amerikanske bibliotekstænkning, der hurtigt blev integreret i det danske bibliotekssystem.

NOTER

1. Niels Neergaard: Kommunens Folkebiblioteker. I: Tilskueren, 1886, s. 407-14.
2. Jens Aarsbo: Bibliotekerne og Samfundet, Københavns Kommunes Biblioteker gennem 50 Aar: 1885-1935. København, 1935.
3. Andr. Sch. Steenberg: Erindringer fra mit Biblioteksarbejde. Særtryk af Bogens Verden. Kjøbenhavn, 1923.
4. Bulletin of the American Library Association, volume XX, January-December, 1926, s. 473.
5. Bertel Madsen: Det første danske bibliotekarkursus. I: Højskolebladet, 1909 (nr. 38) s. 1260.
6. Svend Dahl: Den danske Bibliotekarstand. En Samling biografiske Oplysninger. København, 1925.
7. Dansk Folkebibliotekar-Stat. København, 1930.
8. H. Hvenegaard Lassen: De danske folkebibliotekers historie 1876-1940. København, 1962.
9. Breve til Jens Aarsbo 1914-18. Københavns Stadsarkiv.
10. Ministerialtidende B, 1889, s. 915-19
11. Carl Th. Jørgensen: Hvem var Andreas Schack Steenberg. Holte, 1969.
12. Arkivalier i School of Library and Information Science, Pittsburgh.
13. Brev af 10. juli 1996 fra dean Toni Carbo, University of Pittsburgh.
14. Jeanette og Einar Cohns privatarkiv. Rigsarkivet.
15. Aarsbo: Bibliotekerne og Samfundet, s. 160.
16. Vibeke Brandt (red.): Folkebibliotekaren Harald Hvenegaard Lassen 1886-1971. Odense, 1987.
17. Graham Keith Barnett: La léthargie des bibliothèques municipales. I: Histoire des bibliothèques françaises. Les bibliothèques aux XXe siècle 1914-1999. Paris 1992, pp. 52-81.
18. J. Periam Danton: United States Influence on Norwegian Librarianship, 1890-1940. University of California Press, 1957.
19. Valfrid Palmgren: Bibliotek och Folkuppfostran, Stockholm, 1909.
20. Andreas Schack Steenberg: Folkebogsamlinger. Deres Historie og Indretning. 1900.
21. Brandt (red.): Folkebibliotekaren Harald Hvenegaard Lassen, s. 13.
22. Ibid., s. 21.
23. August F. Schmidt: Brørup Sogns Historie, 1949.
24. Oplysninger fra Herdis McFarland (f. Bennesen), formidlet af bibliotekar Lone Janfelt, Brørup.